

Nyelvi játék és nyelvi játékosság a nyelvelsajátításban

Hatvani Zsófia (szerk.): Gyerekmondókák. 550 dajkarím, kiolvasó, kiszámoló, csúfoló, nyelvtörő és köszöntő

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2024, 160 o.

Minden ember gyermekkori emlékében ott van egy dallamos kis versecske, egy mondóka, egy iskolában tanult nyelvtörő, egy kiolvasó, mellyel eldöntötték, hogy ki legyen a fogó. Ezek a gyermekkorban hallott, tanult mondókák a népszokásaink részeként öröklődtek generációról generációra. A gyermek kezdetben befogadóként találkozik ezekkel az egyszerű, ritmikus-rímes szövegekkel, később maga is használni kezdi őket, felnőttként pedig továbbadja saját gyermekének.

A könyv nem tekinthető módszertani vagy tudományos monográfiának, csupán magyar gyermekmondókák gyűjteménye, mely a magyar népi gyermeklíra, a magyar népköltészet és a gyermekek játékos szóbeli kultúráját tárja az olvasó elé. Népköltészeti jellegükből fakadóan a mondókák gyakran életbölcességeket és hagyományos ismereteket is közvetítenek, ezáltal szinte észrevétlenül gazdagítják a gyermekek tudását. Az egyszerű, könnyen megjegyezhető szövegek pedig a gyors memorizálást segítik elő.

A könyvben szereplő mondókákban a népszokások és hiedelmek nyomai is fennmaradhattak, ezért a kötet nemcsak pedagógiai, hanem folklorisztikai szempontból is érdekes tartalommal bír. A kötet a mondókákat nem egyszerűen „gyermekversekként” mutatja be, hanem kiemeli a játékban, a szerepek kiosztásában, a tréfálkozásban, a szórakoztatásban és a különböző népszokásokban betöltött szerepüket.

A kötet koncepciója szerint a mondókázás egyszerre lehet játék, nyelvi tevékenység és zenei-ritmikai gyakorlat, hiszen fejleszti a ritmusérzékenységet és a zenei képességeket, közös szülő-gyermek tevékenységként pedig elősegíti a személyiség fejlődését és a szülő-gyermek kötődés erősödését. Az előszóban erre – a mondókák zenei nevelésben és szellemi fejlődésben betöltött fontos szerepére

– maga a szerkesztő is felhívja a figyelmet. Az előző sorok alapján a könyv nemcsak gyerekeknek és szülőknek szól, hanem egyaránt haszonnal forgathatják óvodapedagógusok, kisgyermeknevelők, tanítók, pedagógusjelöltek, de akár gyermekirodalommal vagy folklórral foglalkozók is.

A kötet 550 mondókát tartalmaz, amelyeket a szerkesztő 15 kategóriába rendezett. A gyűjteményben a legkisebbeknek szóló dajkarímektől a nagyobb gyermekeknek szánt kiolvasókon, játékmondókákon és nyelvtörőkön át a beugratókig számos műfaj és tematikus csoport megtalálható.

Az első részben a dajkarímek találhatók, melyek további témakörökre bontva a gyermeki élettel kapcsolatos mindennapi tevékenységekhez igazodnak: altatók és ringatók, ébresztők, mosdatók, öltöztetők, etetők, arcsimogatók, arcmutogatók, állítgatók, kézjátékok, hintáztatók, óvók, gyógyítók, ugráltatók, guggócskák, táncmondókák. Ezek olyan tevékenységekhez kapcsolódnak, amelyek elősegítik az anya–gyermek kapcsolat erősödését és meghittebbé válását. A mondókák emellett a bölcsődei és az óvodai nevelésben is hasznos eszközök lehetnek a nevelők számára.

A konyha, evés témakörben a gyermekek olyan mondókákkal találkoznak, melyek az ételkészítéssel és az evéssel kapcsolatosak. Az állatok témakörben főként a háziállatokkal s azok „beszédével” ismerkedhetnek a gyerekek, de emellett olyan vadon élő állatok tulajdonságai is rímbe fogódnak, mint a medve, a róka, a mókus stb., melyek számos gyermekmese főszereplői is. A következő témakörben a növényvilághoz kapcsolódó mondókák a gyermek közvetlen környezetéhez kapcsolódó növények, gyümölcsök és virágok jellemzőiről szóló rigmusokat tartalmaz. Ezt követően a tárgyak hangjaival megismertető rímes, tréfás versikék következnek a tárgyak beszéde témakörben.

A kiolvasókat, számolósdiakat és játékmondókákat az óvodai középső és nagycsoportos gyerekek önállóan is szívesen ismétlik és alkalmazzák játék közben. De ezek a témakörök az iskolai életben – az általános iskola alsó és felső tagozatán is – sokszor felcsendülnek, hiszen a fogócska, a bújócska, a szembekötősdí, párválasztó játékokban a gyerekek szívesen alkalmazzák a döntéshozatalban.

A tréfás mondókák, mondókamesék, ismételtetők és feleltetők lehetőséget teremtenek a gyermekek számára az anyanyelvvél való játékra, a párbeszédre és a nyelvhasználat gyakorlására. A csúfolók révén a gyermekek megtapasztalhatják a kortársaik közötti rivalizálás és a csoporton belüli hierarchikus viszonyok kialakításáért folytatott vetélkedés nyelvi megnyilvánulásait. A beugratók és a nyelvtörők olyan mondókák, melyekben a nyelvi leleményesség, a nyelvi ügyesség gyakorlása lehet a gyermek sikerélményének alapja. A kötetben varázsmondókák is találhatók, melyeknél a gyermek számára rímes „boszorkányság” látszatával játszadoznak a szavakkal.

Az idő témakörében a gyermekek a nyelvi játékosságon túl megismerkedhetnek az évszakok, a hónapok és a napok nevével, sorrendjével, valamint a jellegzetes évszaki sajátosságokkal, a természeti jelenségekkel és a népi megfigyelésekkel. A kötet zárótémakörében pedig olyan alkalmi mondókákkal találkozunk, melyek a hagyományok világába engednek mélyebb betekintést, például a karácsonyhoz, az újévhez, a húsvéthoz és a farsanghoz kapcsolódó mondókák, valamint a névnapi és anyák napi köszöntők. Ezen mondókák a jeles napok, ünnepek esetében a bölcsődei és óvodai ünnepségekhez nyújtanak segítséget a pedagógusok számára.

A kötet gazdag forrásanyagra épül, ami a szerkesztő alapos gyűjtőmunkájára utal. Ugyanakkor a könyv nem tünteti fel az egyes mondókák és rigmusok pontos forrását, így a szövegek eredete csak a forrásközlmények tanulmányozásával állapítható meg. A szövegek forrásainak pontosabb megjelölésével a gyűjtemény folklorisztikai értelmezésére és tudományos használhatóságára is lehetőség nyílt volna.

A *Gyermekmondókák* című kötet olyan gyűjtemény, mely a gyermeknevelésben a nyelvelsajátítás korai szakaszától kezdve a kisiskoláskor végéig hasznos versikéket tartalmaz. Ennek megfelelően a kötetet családi környezetben a szülők, az intézményes nevelés és oktatás során pedig a bölcsődei nevelők, az óvodapedagógusok és a tanítók egyaránt hasznosíthatják a nyelvi játékosság fejlesztésére, különböző témakörök begyakorlására, valamint az ismeretek bővítésére és elmélyítésére. Természetesen a gyűjtemény nem tartalmazza a magyar kultúrkör és gyermeklíra összes művét és azok vidékenkénti változatait, de jó kiindulópontot jelent.

Karmacsi Zoltán, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, docens. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Tanító- és Óvóképző Intézet, adjunktus. karmacsi.zoltan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-1483-9750.

Кормочі Золтан, доктор філософії. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. Католицький університет ім. Кароля Естергазі, Інститут підготовки вчителів початкових класів та вихователів закладів дошкільної освіти, старший викладач. karmacsi.zoltan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-1483-9750.

Zoltán Karmacsi, PhD. Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of Philology, associate professor. Eszterházy Károly Catholic University, Institute for Teacher and Preschool Education, senior lecturer. karmacsi.zoltan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-1483-9750.